

FLAVIUS JOSEPHUS: GRAECA ET LATINA (I)

Pere Villalba i Varneda

Universitat Autònoma de Barcelona

ABSTRACT

This short study justifies two conjectures: greek ones on the text of A III 172, and latin ones on the text of A I 156.

El text crític del Flavius Josephus Latinus és encara molt lluny de poder-se dur a terme, així, *ex nihilo*. L'esforç del finat professor Franz Blatt (*The Latin Josephus I, Introduction and Text, The Antiquities: Books I-V, Acta Jutlandia, Univ. d'Aarhus 1958*), molt meritori en aspectes diversos, ha d'ésser sotmès a revisió i, naturalment, a completió.

Vers el primer d'aquests dos objectius tendeix aquest estudi inicial, el qual ha d'ésser emmarcat en la línia del de V. Bulhart («Textkritische Studien zum lateinischen Flavius Josephus», *Mnemosyne* IV 6, 1953. 140-157). Proposo, doncs, dues conjectures pertanyents a les *Antiquitates Judaicae*.

En A III 172, la confrontació del text grec amb la traducció llatina sortida del cercle de Vivàrium porta a qüestionar l'opció que segueix Niese, en la seva edició grega, pel que fa a l'ús de *πίλον*, en acusatiu, col·locada a l'inici de paràgraf.

Malauradament, els LXX no utilitzen aquest terme ni la mateixa expressió. La Vulgata no conté tampoc res de semblant, com serien les formes *pilum* i *pilleum*. Pei que fa al text bíblic, cal fer notar que enlloc no es parla d'aquest casquet sacerdotal amb el terme esmentat.

Ara bé, en el llibre de l'*Èxode*, Jahvé ordena la manera com els israelïtes han de construir un santuari, una arca, etc. (cap. 25-27), i com han d'anar vestits Aaron i els sacerdots a l'hora del sacrifici (cap. 28).

Així, doncs, en el capítol 28, 37 de l'*Èxode*, es parla de la *μίτρα* (tiara) d'Aaron i, també, de les *κιδάρεις* (*tiarae*, v. 40; XXXIX 30) dels altres sacerdots, sense donar-ne cap explicació. Flavi Josep, en canvi, explicita tot el que convé sobre aquest casquet sacerdotal, sense seguir cap tradició escripturística, la qual cosa fa d'aquesta dada una aportació personal de l'autor basada en els costums i en la terminologia del seu temps: A III, 157; 172; 186; A XI 35; 331.

De totes maneres, Flavi Josep farà una distinció entre *μίτρα* i *κιδάρεις*:

la μίτρα serà el πῖλος, destinat a Aaron i al clergat jueu; la κίδαρις serà una mena de capell usat pels personatges perses (A XI, 35 i 331).

Passem ara a la interpretació del terme πῖλος per part del traductor llatí. Així, doncs, el text πῖλον δὲ ἦν μὲν ὁ καὶ πρότερον αὐτῶ παραπλησίως εἰργασμέυος τοῖς πᾶσιν ἱερεῦσιν (A III 172) és interpretat per *pilleum autem priori similiter operatum habet pontifex sicut reliqui sacerdotes*. El traductor llatí dona una solució justa des de les regles de la concordança sintàctica. Aquí no és admissible la justificació de l'acusatiu πῖλον invocant l'anomenat tradicionalment «acusatiu de relació», ni pensant, modernament, en un cas de sintaxi «relaxada».

Malgrat la refutació de l'acusatiu de πῖλος que acabo de fer, no voldria deixar passar una possibilitat que podria estar en la ment de l'escriptor, amb l'ànim d'esgotar totes les possibilitats previsibles per un filòleg: el fet d'aquest acusatiu podria respondre a la voluntat de repetir textualment la forma del mot en qüestió, tal com apareix en el paràgraf 157. Aquesta explicació, però, no deixa d'ésser forçada. La solució del traductor és, al meu entendre, la correcta; és a dir, la d'introduir un verb transitiu, *habet*, per justificar el πῖλον en acusatiu que apareix en el manuscrit. Tot correctíssim, sens dubte.

Ara bé, el text flavià no diu el que el traductor llatí li fa dir. Ens trobem, una vegada més, amb el *traductor traditor*. De fet Flavi Josep diu que «tots els sacerdots també portaven un casquet fet d'una manera semblant a aquell esmentat primer», és a dir, al del paràgraf 157, que correspon al del gran sacerdot. És rar que Flavi Josep assimili tant entre ells els casquets sacerdotals; això respon, sens dubte, als usos i costums del seu temps.

Així, doncs, tenim que el traductor llatí esmena un problema de concordança sintàctica, però n'introdueix un de contingut, encara que només sigui de matís, si es vol; però una actitud «relaxada» semblant el portarà a cometre veritables errors en altres moments. Una traducció correcta, tot respectant la part aprofitable de la que ja tenim, fóra la següent: *pilleum autem priori similiter operatum habent pontificis sicut reliqui sacerdotes*, o encara, i més segons el text grec, eliminant també *pontificis sicut*. Així, quedaria: *pilleum autem priori similiter operatum habent reliqui sacerdotes*.

En definitiva, cal conjecturar també per al text grec la llició πῖλος en lloc de πῖλον, llició que, per altra banda, el mateix Niese diu que porten els mss. MSPLE, mentre ell s'inclina incomprendiblement per la dels mss. RO.

Aquesta constatació filològica no és simple, perquè porta també les seves conseqüències en la tradició del Flavius Josephus Latinus. Així és com la traducció llatina inicialment hipercorrectora, motivada per una mala còpia o per una mala lectura d'una paraula grega, farà tergiversar to-

talment l'estructura del text de la manera següent: *pilleum autem similiter operatum habet pontifex sicut reliqui sacerdotes* (*De Tabernaculo* III 158). És a dir, Beda no entén el *priori*, perquè la presència del *pontifex* és suficient per al sentit del conjunt; i, per tant, l'al·lusió a un *pilleum* esmentat en uns paràgrafs anteriors no té ja sentit. Es deixa ben establerta la traducció del Vivàrium, però es perd la qualitat o referència temporal en desaparèixer el segon terme de la comparació de l'adverbi *similiter*, és a dir, *priori*, referit al casquet d'Aaron que Flavi Josep esmenta en el paràgraf 157.

Una altra conjectura al text llatí es pot proposar a partir de la interpretació de Petrus Comestor (s. XI), qui, juntament amb Beda, el Venerable, és l'escriptor llatí medieval que més cita literalment el text llatí de Flavi Josep, és a dir, el text de Vivàrium o de Casiodor.

Petrus Comestor, home d'una gran cultura, devia de conèixer molt bé el grec i el llatí, i no és rar de trobar en ell, tot sovint, variants sobre la traducció de Casiodor, moltes de caràcter estilístic.

El cas present, però, és una proposta de conjectura vàlida per al text llatí. Vet aquí la sinopsi dels tres textos de les *Antiquitates* I 156:

- F.J.: εικάζεται δὲ ταῦτα τοῖς γῆς καὶ θαλάσσης παθήμασι...
- Casiodor: *Haec uero coniciebat per terrae passionem et maris*
- Petrus: *Haec autem coniciebat per terrae passiones et maris*

El terme πάθημα en plural està testimoniats en Plató (*Ion* 531c; *Phaedon* 98a) amb el significat d'*esdeveniments del cel o de la terra*, amb la qual cosa el text grec de Flavi Josep és segur.

Per altra banda, el terme llatí *passio* en plural significa també els accidents que ocorren en la naturalesa, almenys és testimoniats així a partir d'Apuleu (*Mun.* 10).

L'ús, doncs, de *passionem* (en sing.) no satisfà ni les exigències de la paraula grega en plural ni observa un ús correcte en llatí. Per tot això, cal admetre la lliçó de Petrus Comestor en l'edició llatina de Flavi Josep.

Finalment, cal afegir que la forma singular de Casiodor pot respondre a una mala lectura de l'última lletra per part d'algun copista distret o, més aviat, poc docte en el rigor del terme llatí.